

<https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series22.2022.31.06>

УДК 327.5 (470+571) (73)

В'ячеслав Мироненко,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,

Центр воєнно-стратегічних досліджень

Національного університету оборони України ім. І. Черняхівського

ORCID: 0000-0003-0236-4134. EMAIL: slavik_kiev@ukr.net

ДОКТРИНА «СТРИМУВАННЯ» У ТЕРМІНОЛОГІЧНОМУ АПАРАТІ РАКЕТНО-ЯДЕРНИХ ПРОГРАМ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

У статті досліджено позиції вчених щодо доктрини «стримування» у термінологічному апараті ракетно-ядерних програм провідних країн світу, визначено дискусійні аспекти у понятійно-теоретичних підходах вчених та аналіз їх аргументації. Під час дослідження використано міждисциплінарну методологію, у якій застосовано наступну сукупність методів: доктринальний метод, який надав можливість здійснити аналіз наукових досліджень присвячених оцінці положень доктрини «стримування» у термінологічному апараті ракетно-ядерних програм провідних країн світу, виокремити спільне і відмінне у баченні дослідників цієї проблеми; історико-політичний метод, який надав можливість розглянути тенецу доктрини «стримування» у термінологічному апараті ракетно-ядерних програм різноманітних ядерних держав, як тих, що мають статус легальних носіїв ракетно-ядерного озброєння, так і статус нелегальних держав (легалізованих) з ракетно-ядерним арсеналом; компаративістський метод, який застосовувався для порівняння характерних особливостей положень доктрини «стримування» у термінологічному апараті ракетно-ядерних програм таких держав, як США, Російська Федерація, Великобританія, Франція та Китай. Основною метою даної статті став науковий аналіз дискусійних поглядів у понятійно-теоретичних підходах вчених та аналіз їх аргументації, яка показує критерії відмінностей у оцінках дослідників.

Доведено, що у дискусіях вчених ключове значення у розмежуванні позицій має критерій неприйнятності збитку. У концепціях західних вчених даний критерій визначає збиток населенню загалом та є виправданим фактором, який стримує від застосування ракетно-ядерних озброєнь у сучасних воєнних конфліктах. У статті показано альтернативну думку дослідників, які обстоюють твердження про критерій неприйнятності збитку збройним силам противника. У статті зроблено висновок про те, що важливе значення для розуміння даного терміну має методологічний аспект, який має враховувати міждисциплінарність досліджуваної проблеми, предмет дослідження якої перебуває у фокусі методів політології, міжнародного права, історії та міжнародних відносин загалом.

Ключові слова: *доктрина «стримування», ракетно-ядерні озброєння, воєнно-політична доктрина, термінологічний апарат політичної науки.*

Вступ. У підходах як українських, так і зарубіжних вчених зі сфери політичних проблем ракетно-ядерних озброєнь термінологічний апарат є предметом широких дискусій з урахуванням значення ключових термінів у політичних доктринах держав. Особливості окремих термінів розділяють погляди вчених на роль та значення ракетно-ядерних озброєнь, що знаходить своє вираження і у офіційних документах держав. Тому аналіз підходів науковців до окремих термінів є актуальною проблемою політологічних досліджень за умов різновекторної політики провідних країн світу. Прикладом таких дискусій є доктринальна характеристика терміну «стримування», що використовується у розумінні стримування агресії, або стримування розповсюдження ракетно-ядерних озброєнь тощо.

Стан наукової розробки проблеми. Серед значної чисельності наукових підходів щодо дослідження проблеми стримування посередництвом ракетно-ядерних озброєнь слід

виділити таких вчених, як С.П. Галака, Д.А. Дегтерев, Л.А. Кононов, В.М. Лоборєв, А.А. Раджаблі, А.А. Соболев, А.В. Фененко тощо. Проте зазначені дослідження представляють загальний контекст проблеми, з урахуванням чого недостатньо дослідженими залишаються питання термінологічного значення терміну «стримування» з позицій політичних доктрин.

Мета і завдання статті. Метою даної статті є дослідження позицій вчених щодо доктрини «стримування» у термінологічному апараті ракетно-ядерних програм провідних країн світу. Завданням статті є визначення дискусійних аспектів у понятійно-теоретичних підходах вчених та аналіз їх аргументації.

Результати та дискусії. Насамперед потрібно зазначити, що у класичній західній науковій політологічній думці категоріальні особливості термінології представлені концепціями різноаспектного розуміння. Приміром, такі вчені, як П. Бернштейн та Дж. Шилдс (Bernstein, Shields, Walrath, 1992, p. 11) саме поняття воєнної ракетно-ядерної програми розглядають у двох аспектах. По-перше, як наявність в принципі бажання придбати ядерну зброю, що практично не верифіковано і в міжнародно-правовому плані не є підставою для відмови в доступі до ядерних технологій. По-друге, як наявність розробленої програми по створенню ядерної зброї й її втілення в життя, що піддається перевірці, так як передбачає проведення конкретних заходів. Для створення ядерного вибухового пристрою необхідна наявність наступних компонентів: ядерні матеріали, придатні для військових цілей. До таких належить ядерний матеріал, такий як збагачений уран або виділений з відходів палива АЕС плутоній; високотехнологічний вибуховий пристрій: чим досконаліша неядерна частина вибухового пристрою, тим необхідно менша кількість ядерного матеріалу.

Враховуючи численні теоретичні дослідження російських вчених понятійно-категоріальної структури ракетно-ядерних програм у сучасній політичній науці, потрібно зазначити, що все ж таки світовий центр досліджень даної наукової проблематики у її теоретико-понятійному аспекті зосереджений у США. Варто звернути увагу на той факт, що у воєнно-політичній доктрині США у свій час адміністрація Д. Ейзенхауера розділила поняття стратегічна та тактична ракетно-ядерна зброя. Перше було віднесено до категорії політики безпеки: воно стало матеріально-технічним інструментом для реалізації комплексу заходів щодо запобігання агресії за допомогою залякування. Друге – до категорії оборони: в американських стратегічних концепціях тактичну ядерну зброю розглядали як інструмент для ведення воєнних дій на передовій в разі початку конфлікту. Стратегічна ядерна зброя включає в себе міжконтинентальні балістичні ракети, балістичні ракети на підводних човнах і важких стратегічних бомбардувальниках, і застосовується лише в тому випадку, якщо Президент і уряд приймають політичне рішення. Тактична ядерна зброя – авіабомби фронтової авіації, оперативно-тактичні ракети і так звана ядерна артилерія – знаходиться в безпосередньому підпорядкуванні військових. Дослідники (Фененко, 2020, с. 118) констатують, що в обох випадках ракетно-ядерна програма розглядалася як система превентивних заходів, а її оборонна складова – як відбиття агресії, тобто як швидка деескалація конфлікту.

Відповідно, неминуче модифікуючись з розвитком технологій, зберігаються доктрини і стратегії застосування ракетно-ядерної зброї, а також весь понятійний апарат забезпечення безпеки провідних держав на основі ядерного стримування. У нинішній ситуації концепція стратегічної стабільності відрізняється від свого «класичного» трактування періоду «холодної війни». Тоді стратегічну стабільність визначали як стійкість системи взаємних «стримувань і противаг» в області «центрального» ядерного балансу між двома антагоністичними військово-політичними блоками і протиборчими військово-стратегічними потенціалами – тобто свого роду механізм, що не допускав стимулів до першого удару, а також непередбачуваного розвитку в разі криз або нестримного загострення гонки озброєнь в області ядерних арсеналів, що зазначалося в зарубіжній «безпековій» політології (Мизин, 2016, с. 72).

Вчені-політологи визначають, що термін «ядерна стабільність» як система, в якій політичні функції ядерної зброї (примус опонента до якихось дій) чітко відокремлені від його військових функцій (розробка сценаріїв ведення війни із застосуванням ядерної зброї для переконання опонента в безперспективності першого удару). Така система являє собою аналітичний конструкт, який, на погляд О. Фененко в чистому вигляді не існував ніколи. Однак в 1950-1970 рр. світова політична система була близька до цього еталонного стану, хоча в кінці 1940-х і в першій половині 1950-х років Москва і Вашингтон допускали можливість війни з застосуванням тих, наявних тоді недосконалих і нечисленних атомних бомб слабкої потужності, порівняно з тією, що впала на Хіросіму. А сучасна «ядерна інфраструктура» починає поєднувати в собі обидві функції: протиракетні і надмалі бомби (дають мінімум радіоактивного забруднення) повинні одночасно і лякати противника, і знищувати його військову інфраструктуру. Дослідники-політологи вважають, що прогрес озброєнь дозволяє створити антитезу перманентного зниження порогу ядерного стримування, який став відбуватися в умовах розпаду «старої», яка реально діяла, «стратегічної стабільності» (Фененко, 2004 с. 51). Водночас варто зазначити, що дефінітивний аналіз поняття ядерної стабільності і сьогодні часто зводиться до проблематики виключно ядерного стримування.

У західних науково-теоретичних розробках виникнення доктрини «стримування» (containment) пов'язують з ім'ям Дж. Кеннана; в лютому 1946 він надіслав із Москви у Вашингтон так звану «довгу телеграму», в якій попереджав, що радянське керівництво на чолі зі Й. Сталіним сприйматиме поступливість та не підтверджені реальними діями погрози як прояв слабкості Заходу і сприйматиме вимоги США та їх союзників лише в разі непохитності останніх та їх готовності чинити опір діям СРСР. Відтак Дж. Кеннан наполягав, що США мають твердо і послідовно захищати свої позиції у світі. В анонімній статті «Джерела радянської поведінки» в липні 1947 р. в журналі «Форін афферз» він запропонував «довгострокове і терпляче, але тверде і пильне стримування російських експансіоністських тенденцій» в очікуванні того, що радянський режим зміниться на краще або зазнає поразки (Вишнеvsька, 2014 с. 152).

У цьому контексті вважаємо за доцільне акцентувати увагу на тому, що термін «ядерне стримування» у системі понятійно-категоріального апарату дослідження політичних особливостей ракетно-ядерних програм набув свого категоріально протилежного значення у сучасних російських вчених-політологів. У своїй роботі на цю тему А. Кокошин дає найбільш чітке обґрунтування необхідності такого доктринального положення, як «неядерне стримування». Принципово важливим є те, що він розглядає питання неядерного стримування в тісному взаємозв'язку зі стримуванням ядерним, причому з використанням як стратегічної ядерної зброї, так і зброї тактичного і оперативного-тактичного рівнів. Слід зазначити при цьому, що, очевидно, поняття «нестратегічна», або «тактична і оперативно-тактична», ядерна зброя вимагає в сучасних умовах інших визначень. Варто зауважити, що свого часу в доктринальних установах Франції таку зброю іменували предстратегічною. А.А. Кокошин висловлюється про те, що система неядерного стримування «в ще більшій мірі, ніж система ядерного стримування, залежить від розвитку відповідної інформаційно-комунікаційної інфраструктури – високо інтегрованих засобів розвідки, ціленаведення, навігації» (Кокошин, 2012, с. 23).

Водночас теоретичне розуміння терміну «стримування» набуло свого розвитку у доктринальних розробках американського професора зі сфери політичних наук Принстонського університету Я. Шапіро, який в книзі «Контейнмент» пояснював стримування як «стратегію останнього засобу спасіння» (Shapiro, 2007, р. 34). Дж. Кеннан застерігав від надмілітаризації стримування, він підтримував культурні контакти та обміни (Nye, 2004, р. 145). Однак в 1950-х роках стратегія «containment» трансформувалася в «deterrence» внаслідок низки причин, зокрема, появи в 1949 р. атомної зброї в СРСР, а також комуністичної революція в Китаї, поразки США на Корейському півострові (1950-1953). У подальшому стримування наддержав і їхніх блоків

поступово розвинулося в кооперативний безпековий менеджмент для глобальної міжнародної системи (Morgan, 2003, p. 4). Українські науковці О. Потехін та І. Тодоров виділяють у постбіполярну епоху два напрямки трансформації структури ядерного стримування: 1) перехід до багатополярного стримування, головними об'єктами якого є так звані «країни-вигнанці»; 2) переміщення впливу ядерного стримування з глобального на регіональний рівень (Потехін, 2011, сс. 96-97; Вишневська, 2014, с. 152).

У американській політичній науці категорія «стримування» набула діалектичного осмислення щодо термінологічного значення у контексті впливу на загрози реалізації ракетно-ядерних програм. Приміром американський дослідник П. Морган вважав, що стримування слід відрізнити від примусу. Він визначав стримування як використання загрози для маніпулювання поведінкою супротивника, щоб зупинити небажані дії або змусити опонента робити вчинки, які він здійснювати не планував. Примус, навпаки, передбачає обмежене (дозоване) використання військової сили для того, щоб зупинити небажані дії (зупинити вторгнення, вибити ворога з окупованій території). Різниця в цих двох поняттях умовна, і в конфліктах їх, як правило, практично, неможливо розрізнити. Однак П. Морган вважав примус технічно більш складним, ніж стримування: набагато складніше змусити людей/уряди припинити робити щось, що вже розпочато, ніж те, що було ретельно сплановано. Використання потенціалу ракетно-ядерних програм для підтримки статус-кво психологічно завжди більш легітимно, ніж спроби його змінити (Morgan, p. 111).

На наш погляд, ядерне стримування як науково-теоретичний концепт кореспондується із терміном «ядерного конфлікту». Ядерний конфлікт, на думку ізраїльського теоретика М. Кревельда, виключає момент «справжнього переживання» в рамках відносно чесного змагання, а тому війною вважатися не може і є абсолютно самостійним політологічним терміном. Ядерна зброя в повному сенсі цього слова зброєю війни не є, оскільки її фактичне використання можливо лише як знаряддя вбивства і одночасно самогубства: «Очевидно істина полягає в тому, що ядерна зброя є знаряддям масового вбивства. Притому, що захисту від неї немає, єдине, для чого вона годиться, - це для бійні, безпрецедентної за своєю кровожерливістю і, цілком ймовірно, останньою в історії людства» (Кревельд, 2005, с. 31). У цьому контексті М. Кревельд виступив як виразник громадської думки провідних ядерних держав, які вже з середини ХХ століття перебували в упевненості, що будь-який ядерний конфлікт призведе до загибелі або незворотної деградації людства, що призведе також у подальшому до гарантованого знищення.

У 1967 році міністр оборони США Р. Макнамара ввів у військово-політичний лексикон термін потенціал гарантованого знищення (*assured-destruction capability*), який тісно пов'язував з поняттям неприйняттого збитку. Сам Макнамара наступним чином визначав цей зв'язок (цитата з виступу Р. Макнамари 18 вересня 1967 року, Сан-Франциско): «... Наріжним каменем нашої політики залишається стримування від нанесення ядерних ударів по США або їх союзникам. Це стає можливим для нас шляхом збереження здатності до нанесення неприйняттого збитку будь-якій окремо взятому агресору або коаліції агресорів в будь-який момент в процесі обміну ядерними ударами, навіть в разі раптового першого удару. Вищезазначене може бути визначено в якості нашого потенціалу гарантованого знищення ...» (Shultz, Perry, Kissinger, Nunn, 2007).

Це визначення, яке до сих пір фігурує в роботах багатьох зарубіжних дослідників (хоча більшість з них вважають запропоновані величини значно завищеними), полягає в тому, що у свій час для гарантованого знищення (і, отже, ефективного стримування) Радянського Союзу Сполучені Штати повинні володіти стратегічним потенціалом, здатним у відповідному ударі знищити від 1/5 до 1/4 населення і приблизно половину промислового потенціалу СРСР. Це може бути досягнуто доставкою до цілей близько 400 ядерних боєзарядів мегатонного класу (Statement of Secretary of Defense Robert S. McNamara, 1969).

Приміром, російські науковці визнають зазначену концепцію актуальною і для сучасної військово-стратегічної думки (Бурутин, Винокуров, Лоборев, Перцев, Подкорытов, 2010, с. 7). І до сьогоднішнього дня проблема ідентифікації критеріїв неприйняттого збитку формулюється в термінах визначення необхідного пост'ядерного стану держави, що зберігається протягом деякого періоду часу. Необхідність конкретизації і параметризації зазначених станів на сьогоднішній день виступає в якості основного джерела проблем методологічного характеру. Вчені зауважують, що до теперішнього часу ця задача до кінця не вирішена. При цьому вже до середини 1980-х років рівень розвитку математичних інструментів дозволяв забезпечити зв'язок між ідентифікованим пост'ядерним станом суб'єкта або об'єкта стримування з кількістю доставлених бойових блоків, який можна розглядати як один з вимірів критерію неприйняттого збитку (Буренок, Печатнов, 2011, с. 64).

Висновки. Таким чином, дискусійність теоретичного інструментарію для вивчення проблеми політичного значення ракетно-ядерних програм може стати відправною позицією при осмисленні сучасних політичних концепцій і процесів навколо досліджуваної проблеми, оцінці і уточненні їх змісту і значення. Наявною ознакою слід визнати неоднозначність наукових підходів до терміну «стримування» з урахуванням визначеного значення критеріїв неприйняттого збитку. Отже, різноманітність наукових суджень зумовлює перспективу подальших теоретико-методологічних підходів з урахуванням міждисциплінарності досліджуваної проблематики загалом.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Bernstein, P., Shields, J. & Walrath, B. (1992) *Technology Infrastructure Assessment of Iran*. Science Applications International Corporation
2. Фененко, А.В. (2020) Эволюция теории ядерного сдерживания в США в годы холодной войны. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Международные отношения*. Т. 13. Вып. 1. С. 111–135.
3. Мизин, В.И. (2016) Система противоракетной обороны США и глобальная стратегическая стабильность. *Ежегодник ИМИ*. Выпуск 1(15) С. 71–83.
4. Фененко, А.В. (2004) Проблематика ядерной стабильности в современной зарубежной политологии. *Международные процессы*. Т. 2, № 3. С. 40–53.
5. Вишнеvsька, І.Г. (2014) Категоріально-понятійний апарат стратегії стримування та залучення в американсько-китайських відносинах. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Вип. 120(1). С. 151–161.
6. Кокошин, А.А. (2012) О системе неядерного (предъядерного) сдерживания в оборонной политике России. М.: Изд-во Моск. ун-та. 32 с.
7. Shapiro, I. (2007) *Containment: Rebuilding a Strategy against Global Terror* / Ian Shapiro. – Princeton : Princeton University Press. 192 p.
8. Nye, J. S. (2004) *Soft Power: The Mean to Success in World Politics*. New York : PublicAffairs. 191 p.
9. Morgan, Patrick M. (2003) *Deterrence Now*. Cambridge : Cambridge University Press. 331 p.
10. Потехін, О.В. (2011) Глобалізація безпеки. Донецьк: Ноулідж. 246 с.
11. Вишнеvsька, І.Г. (2014) Категоріально-понятійний апарат стратегії стримування та залучення в американсько-китайських відносинах. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Вип. 120(1). С. 151–161.
12. Morgan, P. (2003) *Deterrence Now*. New York: Cambridge University Press;
13. Powell R. Nuclear Deterrence Theory, Nuclear Proliferation, and *National Missile Defense*. *International Security*. Vol. 27. № 4. P. 86–118.
14. Кревельд М. ван. (2005) *Трансформація війни*. М.: Альпина Бизнес Букс. 344 с.
15. Shultz, G. P., Perry, W. J., Kissinger, H. A. & Nunn S. (2007) A World Free of Nuclear Weapons. *The Wall Street Journal*.

16. McNamara, R. S. Statement of Secretary of Defense Before the House Sub committee on Department of Defense Appropriations on the Fiscal Year 1969–1973 Defense Program and 1969 Defense Budget. Available at: <http://documents.theblackvault.com/documents/dod/readingroom/10/151.pdf>
17. Бурутин, А.Г., Винокуров, Г.Н., Лоборев, В.М., Перцев, С.Ф. и Подкорытов, Ю.А. (2010) Концепция неприемлемого ущерба: генезис, основные причины трансформации, современное состояние. *Вооружение. Политика. Конверсия*. №4. С. 3–8.
18. Буренок, В.М. и Печатнов, Ю.А. (2011) Стратегическое сдерживание. М.: Граница. 184 с.

REFERENCES:

1. Bernstein, P., Shields, J. & Barry Walrath. (1992) Technology Infrastructure Assessment of Iran. Science Applications International Corporation.
2. Fenenko, A.V. (2020) Jevoljucija teorij jadernoogo sderzhivaniya v SShA v gody holodnoj vojny [The evolution of the theory of nuclear deterrence in the United States during the Cold War]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Mezhdunarodnye otnosheniya*. [in Russian].
3. Mizin, V.I. (2016) Sistema protivoraketnoj oborony SShA i global'naja strategicheskaja stabil'nost'[US missile defense system and global strategic stability]. *Ezhegodnik IMI*. [in Russian].
4. Fenenko, A. V. (2004) Problematika jadernojoj stabil'nosti v sovremennoj zarubezhnoj politologii [Problems of nuclear stability in modern foreign political science]. *Mezhdunarodnye processy*. [in Russian].
5. Vyshnevskaja, I. H. (2014) Katehorialno-poniatiinyi aparat stratehii strymuvannia ta zaluchennia v amerykansko-kytayskykh vidnosynakh [Categorical-conceptual apparatus of the strategy of deterrence and involvement in US-China relations]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*. [in Ukrainian].
6. Kokoshin, A.A. (2012) O sisteme nejadernogo (predjadernogo) sderzhivaniya v oboronnoj politike Rossii [On the system of non-nuclear (pre-nuclear) deterrence in the defense policy of Russia]. М.: Izd-vo Mosk. un-ta. [in Russian]
7. Shapiro, I. (2007) *Containment: Rebuilding a Strategy against Global Terror* / Ian Shapiro. – Princeton : Princeton University Press. [in English].
8. Nye, J. S. (2004) *Soft Power: The Mean to Success in World Politics* / Joseph S. Nye, Jr. – New York : PublicAffairs.
9. Morgan, Patrick, M. (2003) *Deterrence Now*. Cambridge : Cambridge University Press.
10. Potiekhin O. V. (2011) Hlobalizatsiia bezpeky [Globalization of security]. Donetsk : Noulidzh. [in Ukrainian].
11. Vyshnevskaja I. H. (2014) Katehorialno-poniatiinyi aparat stratehii strymuvannia ta zaluchennia v amerykansko-kytayskykh vidnosynakh [Categorical-conceptual apparatus of the strategy of deterrence and involvement in US-Chinese relations]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*. [in Ukrainian].
12. Morgan P. (2003) *Deterrence Now*. New York: Cambridge University Press; Powell R. Nuclear Deterrence Theory, Nuclear Proliferation, and National Missile Defense. *International Security*. Vol. 27. № 4. P. 86–118.
13. Kreveld M. van. (2005) *Transformacija vojny* [War transformation]. М.: Al'pina Biznes Buks.
14. George P.Shultz, William J. Perry, Henry A. Kissinger, Sam Nunn (2007) *A World Free of Nuclear Weapons*. *The Wall Street Journal*.
15. McNamara, R. S. Statement of Secretary of Defense Before the House Sub committee on Department of Defense Appropriations on the Fiscal Year 1969–1973 Defense Program and 1969 Defense Budget. Available at: <http://documents.theblackvault.com/documents/dod/readingroom/10/151.pdf> [in English].

16. Burutin, A.G., Vinokurov G.N., Loborev V.M., Percev S.F., Podkorytov Ju.A. (2010) *Koncepcija nepriemlemogo ushherba: genezis, osnovnye prichiny transformacii, sovremennoe sostojanie* [The concept of unacceptable damage: genesis, main causes of transformation, current state]. Vooruzhenie. Politika. Konversija. [in Russian].
17. Burenok, V.M., Pechatnov, Ju.A. (2011) *Strategicheskoe sderzhivanie* [Strategic deterrence]. M.: Granica. [in Russian].

Vyacheslav Myronenko

*candidate of technical sciences, senior researcher, Military and Strategic Research Centre
National University of Defense of Ukraine. I. Chernyakhovsky*

***The Doctrine of «Containment» in the Terminology of the Nuclear-Missile Programs of the
Leading Countries of the World***

The article examines the positions of scientists on the doctrine of "containment" in the terminological apparatus of nuclear missile programs of the leading countries of the world, identifies controversial aspects in the conceptual and theoretical approaches of scientists and analysis of their argumentation.

The study used an interdisciplinary methodology, which used the following set of methods: doctrinal method, which provided an opportunity to analyze research on the assessment of the doctrine of "deterrence" in the terminology of nuclear missile programs of leading countries, to distinguish common and distinctive problems; historical-political method, which made it possible to consider the genesis of the doctrine of "deterrence" in the terminological apparatus of nuclear missile programs of various nuclear states, both those that have the status of legal carriers of nuclear missiles and the status of illegal states (legalized) with nuclear missiles arsenal; comparative method, which was used to compare the characteristics of the doctrine of «deterrence» in the terminology of nuclear missile programs of states such as the United States, the Russian Federation, Britain, France and China. The main purpose of this article was a scientific analysis of debatable views in the conceptual and theoretical approaches of scientists and analysis of their arguments, which shows the criteria for differences in the assessments of researchers. It has been proved that in the discussions of scientists, the criterion of unacceptable damage is of key importance in differentiating positions. In the concepts of Western scientists, this criterion determines the damage to the population as a whole and is a justified factor deterring the use of nuclear missile weapons in modern military conflicts. The article shows an alternative to the opinion of researchers who defend the statement about the criterion of unacceptable damage to the enemy's armed forces. It is noted that the methodological aspect is important for understanding this term, which should take into account the interdisciplinarity of the problem under study.

Key words: *doctrine of «containment», missile and nuclear weapons, military-political doctrine, terminological apparatus of political science.*

<https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series22.2022.31.07>
УДК 355.488

Олександр Долженко,
здобувач

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
ORCID: 0000-0002-8063-2707 EMAIL: miurae2015@gmail.com

**ГІБРИДНА ВІЙНА
ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ КОНЦЕПТ СУЧАСНОЇ ГЕОПОЛІТИКИ**

Термін «гібридна війна» став об'єктом розлогого аналізу із боку широкого кола теоретиків, посадових осіб, політологів і соціальних філософів після того, як Російська Федерація анексувала Крим у березні 2014 року. Ця тема перестала бути предметом